

Uporaba glasa u govornoj komunikaciji

Šekerija, Barbara

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:423464>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

BARBARA ŠEKERIJA

UPORABA GLASA U GOVORNOJ KOMUNIKACIJI

Završni rad

Pula, rujan, 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

BARBARA ŠEKERIJA

UPORABA GLASA U GOVORNOJ KOMUNIKACIJI

Završni rad

JMBAG: 0303091884, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski sveučilišni studij rani i predškolski odgoj za obrazovanje

Predmet: Govorno izražavanje

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Lingvistika

Mentor: dr. sc. Irena Mikulaco, v. pred.

Pula, rujan, 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Glas kao temeljni element govora	3
2.1. Kako nastaje glas	4
2.2. Karakteristike glasa	7
2.2.1. Boja glasa	7
2.2.2. Intenzitet glasa.....	9
2.2.3. Visina glasa.....	9
2.3. Slojevi glasa i značenje	10
3. Izgovor glasa.....	12
3.1. Fonska faza.....	14
3.2. Fonsko-fonemska faza	15
4. Poremećaj izgovora	17
4.1. Uzroci poremećaja izgovora	19
4.1.1. Organski poremećaj izgovora.	20
4.1.2. Funkcionalni poremećaj izgovora.....	21
5. Vokalna higijena glasa	22
6. Govor glasa i govor tijela.....	24
7. Kako glasom utjecati na druge ljude	25
7.1. Mediji i neverbalna komunikacija.....	26
7.2. Glasovi radijskih i televizijskih spikera na temelju njihova dugotrajnog i prosječnog spektra.....	28
8. Utjecaj medija na govor.....	29
9. Zaključak.....	31
10. Literatura.....	34
11. Sažetak	36
12. Summary.....	37

1. Uvod

Govor je višestruko složen, a dva su glavna govorna sloja: glas i tekst. Glas čine govorni znakovi, a tekst jezični znakovi. Ključne karakteristike koje opisuju i razlikuju individualne glasove su jačina, visina i boja glasa.

Tema završnog rada jest glas, kako on nastaje, koje su njegove karakteristike, što je potrebno ako dođe u slučaju poremećaja glasa te kako glas može utjecati na ljudsku komunikaciju. Kvaliteta glasa omogućuje procjenu mnogih govornikovih karakteristika poput spola, dobi, vanjskog izgleda, zdravstvenog te emocionalnog stanja.

U prvom poglavlju se nastoji objasniti kako nastaje glas, njegove karakteristike, kako boja glasa, visina glasa i intenzitet glasa utječu na komunikaciju. Također, u poglavlju se navode i slojevi glasa, a to su parajezični i izvanjezični sloj. Parajezični sloj se odnosi na stanje govornika, a izvanjezični sloj se odnosi na boju glasa, timbar. Nadalje, drugo poglavlje se odnosi na izgovor glasova, što ono obuhvaća i na koje se faze izgovor glasa dijeli te kako izgovor glasova može utjecati na boju i razumljivost glasa, na položaj jezika i na otvor usne šupljine. Stančić i Ljubešić (1994: 213) dijele faze glasanja na „fonsku fazu, koja se naziva još i faza spontanog glasanja te fonsko-fonemsku fazu koja se naziva još i fazom stupnjevitog ovladavanja glasovima govorne okoline“. Treće poglavlje odnosi se na poremećaj izgovora glasa te koji su uzroci poremećaja izgovora. Najčešći poremećaji izgovora glasova su supstitucija, omisija i distorzija, dok se uzroci poremećaja izgovora glasa dijele na organske uzroke i funkcionalne uzroke poremećaje izgovora. Četvrto poglavlje predstavlja vokalnu higijenu glasa. Vokalna higijena glasa odnosi se na brigu o glasu i uključuje znanje i svjestan izbor ponašanja kako bi se glas održao u dobrom stanju. Također počinje uočavanjem i promatranjem čimbenika koji utječu na glas, uključujući one koji na njega utječu negativno, kao što su: pušenje, govor ili pjevanje u buci i sl. te one koje pozitivno utječu na stanje glasa, kao što je pravilan ritam spavanja, zdrava prehrana, dobra psihofizička kondicija itd. Iako se vjeruje da je verbalna komunikacija svojstvena ljudima, oni također dosljedno koriste neverbalnu komunikaciju te se stoga peto poglavlje odnosi na govor tijela i glas. Govor tijela često može biti svjestan izraz stanja tijela, prenoseći informacije o emocionalnom stanju sugovornika, o očekivanjima, raspoloženju, namjerama, međusobnoj privrženosti, pa čak i

suzdržanosti. Nadalje, šesto poglavlje govori kako se glasom može utjecati na ljude i kako se u medijima koriste neverbalni znakovi. Apps (2009: 117) navodi tri čimbenika glasa koji mogu utjecati na druge, a to su „glas mora imati pozitivan učinak, govornik i slušatelj se moraju razumjeti te govornikov glas mora izražavati unutarnju energiju što uključuje i emocije“. S obzirom da mediji imaju važnu ulogu u ljudskim životima, u zadnjem poglavlju navode se pozitivne i negativne strane medija.

2. Glas kao temeljni element govora

Glas je pojam koji se proučava od davnih vremena i prema tome postoje brojne definicije glasa. Općenito se najčešće ističe da se glas smatra zvukom kojim se oglašavaju živa bića, a proizveden je specifičnim organima fonacije i posjeduje određene fizičke i glazbene kvalitete. S obzirom na fiziološke osobine grla, razlikuju se tonske visine glasa i dijele se na muške, ženske i dječje glasove. Muški glasovi su dublji od ženskih i dječjih te se dijele na tenor (visok), bas (duboki) i bariton (srednji), dok se ženski i dječji glasovi dijele na alt (duboki), sporan (visok) i mezzosopran (srednji). Glas čovjeka može biti govorni, pjevani, šapat, imitacija prirodnih zvukova i sl. Kad čovjek govori, glas ne izlazi samo kroz usnu šupljinu nego se rasprostire i po unutrašnjim organima tako da vibriraju grudi, glava i vrat. Prema Poplašen (2014: 261) „u formiranju glasa i govora sudjeluju grkljan, nosna i usna šupljina, ždrijelo, respiracijski mišići, kosti prsnog koša, kralježnice i zdjelice te cijeli dišni sustav kao i mišići vrata i lica te sastav navedenih struktura utječe na jačinu, visinu, boju i raspon glasa“. Govorni organi se dijele na pokretne i nepokretne organe. Pokretni organi predstavljaju: grkljan, glasnice, nepce s resicom, jezik, donju čeljust, ždrijelne stijenke i usne, dok nepokretni organi označavaju tvrdo nepce, gornju čeljust i zube“. Navedeni organi i građa navedenih struktura rade zajedno kako bi omogućili samu produkciju glasa i govora te proizvodnju različitih zvukova i tonova koji se koriste za komunikaciju i izražavanje.

Slika 1. Govorni organi

Preuzeto (Wikipedia, URL: <https://hr.wikipedia.org/wiki/%C5%BDdrijelo> pristupljeno 18.05.2023.)

2.1. Kako nastaje glas

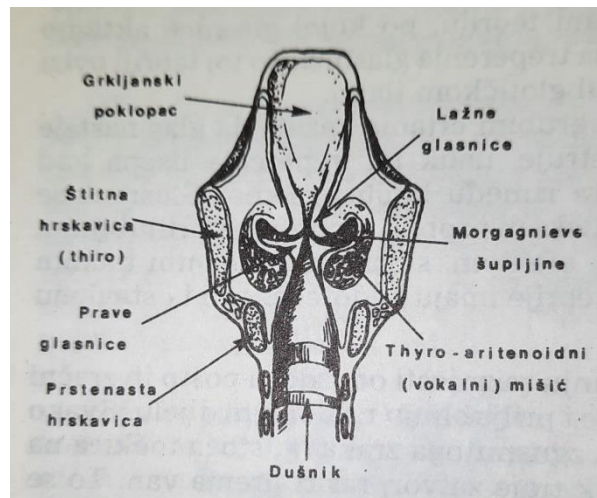
Prema navedenom, u formiranju glasa i govora sudjeluju grkljan, nosna šupljina, usna šupljina, ždrijelo, respiracijski mišići, kosti prsnog koša, kralježnice i zdjelice te cijeli dišni sustav kao i mišići vrata i lica. Prema Horgi i Likeru (2016: 131) „glas je proizvod triju složenih funkcija: inicijacije (respiracije), fonacije (generiranje) i artikulacije (izgovaranje)“. „Inicijacija ili respiracija se odnosi na procese pokretanja govorne zračne struje koja obzirom na porijeklo zračne struje može biti plućna, grkljanska i mekonepčana“ (Catford, 1990; Horga i Liker, 2016: 132). „Proces fonacije ili generiranja je stvaranje čujne zvučne energije radom glasnica. Osnovna tri tipa fonacije su zvučna, bezvučna i šaptava“ (Laver 2001; Horga i Liker, 2016: 133). Artikulacija ili izgovor je konačni korak u formiranju glasa i govora, zapravo je proces pomaka izgovornih organa. Izgovorni organi mijenjaju svoj oblik i položaj kako bi usmjerili protok zraka i stvorili specifične zvukove. Jezik je jedan od izgovornih organa i može se pomicati naprijed ili natrag, gore ili dolje i može dodirivati različite dijelove usta kako bi oblikovao zvukove poput „l“, „t“ ili „r“.

Protok zraka potreban je za stvaranje glasa. Grkljan ili larinks je dio govornoga kanala u kojem se strujanje zraka vibrirajućim mehanizmom glasnica pretvara u zvuk. Larinks prvenstveno ima funkciju disanja, a zatim funkciju proizvodnje glasa. Prema Škariću (1991: 104) „larinks se sastoji od prstenaste hrskavice koja se naziva krikoida, štitaste – tiroida te dvije male hrskavice koje imaju piramidni oblik – aritenoida“. Krikoida ili tzv. prstenasta hrskavica čini donji dio larinksa i leži na gornjem prstenu dušnika i ima oblik prstena koji je u stražnjem dijelu zadebljan. Tiroida ili štitna hrskavica, najveća je hrskavica larinksa te štiti unutarnje dijelove larinksa. Tiroidu čine dvije četvrtaste ploče koje su sprijeda spojene, a prema natrag otvorene. Zatim, aritenoide, odnosno piramidalne hrskavice imaju oblik trostranih piramida koje svojom osnovicom leže na zglobnim čašicama na stražnjem dijelu krikoidne lamine. U proizvodnji glasa, također važnu ulogu u nastajanju glasa imaju disanje i glasnice. „Razlikuju se tri tipa disanja, to su: klavikularno, prsno ili torokarno i abdominalno ili trbušno“ (Appelman, 1974; Varošaneć – Škarić, 2005: 97). Klavikularno disanje je jedan od tipova disanja koje se koristi prilikom proizvodnje glasa. Karakterizira ga širenje u gornjem dijelu prsnog koša, a za vrijeme udisaja može biti praćeno dizanjem ramena i ključnih kostiju. Ovo disanje uključuje aktivaciju dijafragme, mišića koji se nalazi između prsnog koša i trbuha, ali u manjoj mjeri u

odnosu na prsno i abdominalno disanje. Pored klavikularnog disanja tu su i druga dva tipa disanja, abdominalno i prsno. Abdominalno disanje se naziva i trbušnim disanjem. Najefikasniji je tip disanja za proizvodnju glasa. Uključuje aktivaciju dijafragme i širenje trbušne šupljine prilikom udisaja. Ovaj način disanja omogućava duboko disanje koje rezultira stabilnim i kontroliranim protokom zraka za proizvodnju glasa. Zadnji tip disanja je prsno ili torokarno disanje. Ono uključuje širenje donjeg dijela prsnog koša, pri čemu se prilikom udisaja proširuju rebra i prsna šupljina.

Disanje je ključni biološki proces kojim se uzima zrak bogat kisikom u pluća. Međutim, osim biološke važnosti, disanje je važan proces u govornoj proizvodnji glasova što se zove govornim disanjem. Govorno disanje podrazumijeva pravilno korištenje daha pri govoru, što može utjecati na izgovor glasova i ritam govora. Prema Škariću (1991: 103) govorno disanje ima i jezični značaj i navodi da su „izdisajni pokreti drugačiji ako se govori francuski, engleski ili mađarski jezik“, odnosno drugačiji su pokreti čak i u različitim govorima istog jezika. Što se tiče glasnica, izuzetno su važne te najizraženije i funkcionalne strukture glasa. Horga i Liker (2016: 188) navode da su „glasnice građene od pet slojeva čime je objašnjena njihova uloga u stvaranju glasa. Prvi sloj čini epitel koji osigurava formu glasnica, zatim drugi sloj koji se naziva gornji sloj, sastoji se od želatinozne mase koja je osobito aktivna za vibriranja glasnica. Treći sloj se naziva središnji sloj te čini elastično gumasto tkivo slično snopu gumenih niti, četvrti sloj se naziva dubinski sloj, sastoji se od čvrste niti te zadnji sloj označava vokalni mišić koji nalikuje snopu čvrstih gumenih niti“. Glasnice su dio govornog aparata i ključni su organ za govor, disanje i gutanje. Sastoje se od tiroaritenoidnog mišića, ligamenata (vokalna sveza) i sluznice. Mišićno vezivne strukture prekrivene su sluznicom koja se može pomicati prema sredini, a pod utjecajem struje zraka i pritiska iz dišnog sustava vibriraju, stvarajući tako glas.

Slika 2. Građa larinksa (grkljana)

Preuzeto iz knjige Babić, S., Brozović, D., Moguš, M., Pavešić, S., Škarić, I., Težak, S. (1991: 104) – Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika.

Artikulacija se naziva i izgovorom glasa. Uključuje pomake izgovornih organa tijekom govora kako bi se pojačao, prigušio i stvorio govorni zvuk. Izgovorom se zračna struja i zvuk oblikuju u odvojive govorne dijelove koji se nazivaju glasnici. Prema Horgi i Likeru (2016: 219) „donja čeljust ima ulogu za izgovor zbog činjenice da kutom i načinom otvora utječe na otvor u usnoj šupljini i na sam položaj jezika“. Premda su zubi prvenstveno namijenjeni žvakanju hrane, neizbježni su dio mehanizma izgovaranja glasa. Nadalje, jezik je mišić koji je najvažniji i najpomičniji izgovorni organ. On doprinosi raznolikosti izgovornih pokreta, oblika i položaja, u skladu s ostalim artikulatorima. Također, mišić je koji ima ključnu ulogu u formiranju različitih zvukova. Uostalom, iz pluća prolazi zračna struja kroz dušnik i provlači se kroz grkljan s glasnicama gdje se dobiva konačan oblik glasa. Nakon toga, zračna struja dolazi do grla iznad kojeg se nalazi ždrijelo koje vodi prema usnoj i nosnoj šupljini. Samim time, da bi se optimalno iskoristile mogućnosti ljudskog glasa, važno je imati dovoljno zraka u plućima i pravilno kontrolirati disanje. Dobra kvaliteta zahtijeva pravilan i kontroliran proces disanja. Kada nema dovoljno zraka u plućima, glas može postati slab i neizražajan, stoga je važno da osoba pravilno koristi dijafragmu i udiše dovoljno zraka kako bi podržala snagu glasa. Kontrola izdisaja također ima ključnu ulogu. Ako se disanje kontrolira grčenjem glasnica, glas može zvučati neprirodno i ograničeno i umjesto toga, potrebno je se usredotočiti na

postepene izdisaje koji omogućuju ravnomjerno i kontrolirano oslobađanje zraka tijekom govora. Kada zrak prolazi glasnicama one titraju te se naravno ton glasa mijenja ovisno o napetosti mišića vrata. Kada je vrat opušteniji nosna šupljina je otvorenija, a glasnice tad proizvode dublji ton. Stoga, kako bi rezonancija glasa bila što kvalitetnija, važno je da je cijelo tijelo opušteno jer napetost mišića i tijela utječe na samu kvalitetu glasa.

2.2. Karakteristike glasa

Ljudski glas je jedini glas koji može istovremeno proizvesti ton i riječ. Glas je važna sastavnica komunikacije te pruža brojne informacije o osobi. Glas može otkriti spol, dob, zdravstveno stanje osobe, temperament, osjećaje, raspoloženje i druge osobine. Osnovne karakteristike glasa su visina (tonalitet), intenzitet (jačina) i boja. Glas se subjektivno može opisati kao visok, nizak, napet, piskutav, hrapav, promukao i slično. Osim osnovnih osobina postoje i dvije mijene glasa, kao što je količina šuma u glasu i način započinjanja glasa koji se sastoji od mekog i tvrdog početka ili ataka. Nadalje, uočavaju se boja i emocionalnost glasa, glasnoća i visina glasa te tempo i ritam govora. Rad na glasu ima za cilj poboljšanje izgovora glasova, a uključuje njegovanje svih navedenih karakteristika u razvoju govora kod djece i predškolske dobi.

2.2.1. Boja glasa

Boja glasa ključna je karakteristika u glasu govornika i dodaje jedinstvenu dimenziju i prepoznatljivost svakom pojedincu. Boja glasa se odnosi na subjektivan dojam, a obuhvaća aspekte poput glasnoće, visine i boje zvuka. Boja glasa, poznata kao timbar, proizlazi iz kombinacije nasljednih i društvenih faktora, anatomske-fizioloških karakteristika i načina na koji se koriste organi za proizvodnju glasa. Nasljedni faktori mogu utjecati na prirodnu boju glasa, kao što su genetske karakteristike grla, dužina vokalnih užeta i dr. Anatomske i fiziološke karakteristike, poput oblika grla, položaja vokalnih užeta, također imaju utjecaj na boju glasa. Svaki od navedenih elemenata doprinosi formiranju specifičnog zvučnog spektra i rezonancije. Nadalje, način na koji pojedinac koristi svoje organe za proizvodnju glasa, također utječe na boju glasa.

Tehnike disanja, upotreba rezonancije i pravilna artikulacija mogu imati značajan utjecaj na zvuk i boju glasa. Prema Škariću (1991: 290) „boja glasa ima svoju stalnu i promjenljivu sastavnicu. Stalna je sastavnica kao znak simptom o govorniku, pa pripada sloju krika, a promjenljiva je govornikova izražajna mogućnost te ona pripada sloju izražajnosti“. Temeljne kvalitete boje glasa obuhvaćaju voluminoznost, punoću, zvonkost, okruglost, blještavost, pucketavost, nosnost, kreštavost, zaštitni glas, ugodan glas. Navedeni spektralni korelati čine osnovne karakteristike boje glasa. Važno je napomenuti da boja glasa ima važnu ulogu u komunikaciji, jer doprinosi izražajnosti govornika i daje dodatne informacije o emocionalnom stanju osobe i njegove osobnosti. Prema Škariću (1991: 291) „voluminoznost ovisi o frekvenciji i jakosti fundamentalke, ispod 300 Hz, što označava veličinu, snagu, važnost, pa i pripadanje višem sloju društva i kulture“. Zatim, punoća glasa povezana je s jakosti zvuka u rasponu od 400 do 800 Hz. Visoka punoća se postiže s minimalnim fonacijskim naporom, omogućujući veliku glasnoću govora. Stoga se teži punoći glasa prilikom impostacije glumačkih, oratorskih, opernih i nastavnčkih pjevačkih glasova. Riječ „impostacija“ dolazi od latinske riječi „impostare“ što znači namjestiti ili postaviti. U kontekstu vokalne tehnike i glazbenog izraza, impostacija se odnosi na način postavljanja ili namještanja grlene i usne šupljine kako bi se postigla optimalna rezonancija i kvaliteta zvuka. Pravilna impostacija uključuje svjesno usklađivanje različitih dijelova tijela koji sudjeluju u procesu stvaranja tona, kao što su grlo, jezik, nepce i usne. Nadalje, zvonkost je određena područjem spektra 800 – 2000 Hz. Okruglost je osobina glasa koja se manifestira u području spektra 2000 – 2500 Hz, još se naziva i „grlenost“ jer nastaje smanjenjem ždrijelne šupljine. Blještavost glasa se odnosi na područje spektra 2500 – 5000 Hz, ono se povezuje s pojačanom samoslušnosti i narcisoidnosti. Često je prisutna kod glumaca i govornika te blještavost doprinosi pjevnosti glasu. Područje iznad 5000 Hz daje glasu pucketavost, što je rijetka i za slušanje ugodna karakteristika glasa. Nadalje, spektar nosnog glasa ima pojačanje u području 200 – 400 Hz, ono nastaje zbog „lijenosti“ nepca, koji je čest obrambeni mehanizam slabog larinksa. Kreštavost glasa rezultat je podignutog i napetog grkljana, a često ima negativna značenja kao što su histeričnost, slabost, primitivnost, škrtost i sl. Zaštitni glas se sastoji od punoće i blještavosti te se postiže glasnim i dugotrajnim glasanjem. Ugodan glas ima različite karakteristike i varijacije, ali je rijedak, teško se postiže i često simbolizira poželjne

osobine. Prema navedenom, karakteristike boje glasa pridonose jedinstvenosti i izražajnosti svakog govornika.

2.2.2. Intenzitet glasa

Prema Varošaneć – Škarić (2005: 83) „intenzitet ovisi o amplitudi titranja glasnica i subglotičkom tlaku zraka“, što znači, što je amplituda titranja glasnica veća, povećava se intenzitet glasa. Intenzitet glasa izražava se u decibelima (dB), a normalan intenzitet glasa se kreće između 60 i 65 dB, dok maksimalni intenzitetski raspon glasa (od najtišeg do najglasnijeg) može doseći čak i do 70 dB. Razina intenziteta ima značajan utjecaj na glasove profesionalnih govornika koji često koriste svoj glas i stoga ga trebaju naučiti optimalno koristiti. Prema Pletikos (2018:11) „znakovnu ulogu intenziteta glasa čine: proksemički znak, znak o broju slušača, psihosomatske osobine, raspoloženja i kulturne osobine“. Procesom starenja mijenja se i intenzitet glasa. Prosječni intenzitet muškog glasa raste do 60. godine, dok kod žena nema značajnih promjena u intenzitetu tijekom starenja. Naravno, važno je svjesno upravljati intenzitetom glasa kako bi se održala adekvatna komunikacija i izbjegle moguće štetne posljedice na glasovne aparate.

2.2.3. Visina glasa

Prema Heđeveru (2012: 128) “visina glasa je perceptivni fenomen, ovisi o fundamentalnoj frekvenciji (F_0) i izražava se u hercima“. Visina čovjekovog glasa zavisi od spola i godina i određuje osnovnu frekvenciju koja je povezana s brzinom vibriranja glasnica“. Brzina vibriranja glasnica ima izravan utjecaj na visinu glasa. kada glasnice brže vibriraju, to rezultira visokim tonovima, dok sporija vibracija proizvodi niske tonove. Osnovna frekvencija glasa se odnosi na brzinu vibriranja glasnika tijekom normalnog, neopterećenog govora. Svaka osoba ima svoju prosječnu osnovnu frekvenciju ili uobičajenu visinu glasa. Prosječna osnovna frekvencija muškog glasa se obično kreće do 130Hz. Muški glas ima tendenciju imati nižu frekvenciju zbog razlika u anatomskim karakteristikama i hormonskim utjecajima. Žene imaju osnovnu frekvenciju oko 250 Hz, dok osnovna frekvencija dječjeg glasa može dostići i do 500 Hz što objašnjava zašto je njihov glas prodoran i

visok. Frekvencija se mjeri u hercima (Hz) ili brojem vibracija u sekundi. Nadalje, prema Pletikos (2018: 10) tonska visina se dijeli na: „nizak središnji ton te na visoki središnji ton. Nizak središnji ton označava snagu, odvažnost, samopouzdanje te je simptom za tjelesnu veličinu. Visok središnji ton označava slabašnost, ovisnost o nekome, strah te je simptom za sićušnost“.

2.3. Slojevi glasa i značenje

Govor ima višestruku složenost i može se razlikovati na različite slojeve. Dva glavna govorna sloja su glas i tekst. Glas se odnosi na vokalni aspekt govora i sastoji se od posebnih govornih znakova koji su povezani s izražavanjem zvukova, intonacijom, ritmom, naglascima i drugim vokalnim karakteristikama. Tekst se odnosi na jezični aspekt govora i sastoji se od jezičnih znakova koji prenose konkretna značenja i ideje. Glas i tekst su međusobno povezani i zajedno čine govor. Glas pruža izražajnost, emocionalnost, intonaciju, dok tekst pruža jasnoću, strukturu i sadržajnu informaciju. Prema Varošaneć – Škarić (2005: 30) „slojeve glasa čine: parajezični ili paralingvistički sloj glasa te izvanjezični ili ekstralingvistički sloj glasa“. Paralingvistički sloj glasa, odnosi se na stanje govornika, sloj ekspresije kao promjenjivom stanju. Prema trajnosti, glas u paralingvističkom sloju određuju slikoviti glasovni oblici srednjeg trajanja, kojima se prenose denotacijska značenja te se njima označavaju emocije. Također, pojam paralingvistike može se ograničiti na vokalne glasove osobine koje prate govorni jezik. Prema Abercrombie (1967); Varošaneć – Škarić (2005: 31) „paralingvistiku određuje vokalnim i nevokalnim osobinama“. Paralingvističke osobine uključuju različite aspekte vokalnih i nevokalnih elemenata koji se pojavljuju istodobno s govorom, kao što su ton glasa, glasnoća, tempo, kontinuiranost govora, prozodija i drugi vokalni elementi. Slušne vokalne osobine paralingvistike se odnose na vokalne karakteristike koje su ovisne o zvuku glasa i slušnom dojamu. To uključuje emocionalnu izražajnost u tonu glasa, varijacije u glasnoći, brzinu izgovora glasa, ritam i dr. Vidljive paralingvističke osobine se odnose na nevokalne aspekte neverbalne komunikacije koje prate govor. To uključuje proksemiku što se odnosi na udaljenost između govornika i slušatelja te kinetičke osobine poput gestikulacije, mimike lica, pokreta tijela i drugih fizičkih izraza koji prate govor. Tanner i Tanner (2004); Varošaneć – Škarić (2005: 33) prikazali su „tablicu parametra glasa koji određuju obilježja karaktera i prekrivene osjećaje

govornika, što znači da šumna kvaliteta označava neurotične sklonosti, ljutnju, nisko samopoštovanje, povučenost odnosno visoku introverziju“. Zatim, nosni cvileći glas označava dominantnost, promukao hrapav dubok glas označava suzdržanost, povučenost i zbunjenost. Što se tiče visokog tona glasa, ono određuje sreću radost, povjerenje, ali čak i ljutnju i strah, dok nizak glas označava ravnodušnost, prezir, dosadu, duboku žalost te tugu.

Izvanjezični sloj glasa naziva se još i ekstralingvistički sloj. Prema Varošaneć – Škarić (2005: 35) „ekstralingvistički sloj glasa se odnosi na timbar, boju glasa i glasovnu kvalitetu“. Riječ „timbar“ se češće upotrebljava kad se govori o akustičkoj boji glasa, dok se izraz „glasovna kvaliteta“ češće upotrebljava kada se govori o stalnoj boji glasa. Ekstralingvistički sloj glasa sadržava dinamične osobine koje opisuju govornika kao što su tonska visina, intenzitet, tempo i ritam i one se smatraju nepromjenjivim osobinama odnosno stalnim. Prema Škariću (2003); Varošaneć – Škarić (2005: 35) „fonetska odnosno prozodijska sredstva se dijele u dinamična sredstva što određuju, ton, intonaciju i jakost te u sredstva kakvoće glasa, koji određuje statična i pokretna sredstva“. Statična sredstva uključuju spektralni oblik glasa koji označava odnos između harmoničnog i šumnog spektra, dok pokretna sredstva obuhvaćaju tranzijent, atake glasa, modulacije, rime, ritam, stanke te način izgovaranja glasova i sl. Nadalje, važno je napomenuti da glasovna kvaliteta ili stalna boja glasa može značajno varirati kod djece iz različitih društvenih skupina. Istraživanje prema Bolfan – Stošiću i Tokiću (1999); Varošaneć – Škarić (2005: 37) pokazuje da su „najveći poremećaji glasa u skupinama djece koja žive u ustanovama za napuštenu djecu te djeca iz gradskih vrtića, vrlo vjerojatno zbog samog okruženja ustanove te vikanja, a najbolju kvalitetu glasa, istraživanje pokazuje u skupinama djece koja žive u prosječnim običnim obiteljima“. Ovi podaci ukazuju na važnost ekstralingvističkog sloja glasa u proučavanju govora i mogućim varijacijama u njegovoj kvaliteti ovisno o okruženju i društvenoj grupi.

3. Izgovor glasa

Izgovaranje je zasebno prozodijsko sredstvo koje ima svoju ulogu u govoru. Izgovaranje se može smatrati nehotimičnim znakom u obliku krika, ali također može biti i hotimični znak koji sudjeluje u izražavanju emocionalnosti. Prema Škariću (1991: 302) „izgovaranje je sastavni dio krika kao nehotimični znak, a kao hotimični znak sudjeluje pri izražajnosti“. Međutim, svaki pojedinac ima svoj poseban način izgovaranja koji proizlazi iz njegovih organskih mogućnosti ili iz psihičkih osobina ili pak iz usvojenih izgovornih navika. Izgovaranje se smatra najistančanijom i najzahtjevnijom govornom aktivnošću te predstavlja mjerilo govornih sposobnosti i sposobnosti pojedinca. Također, prema Škariću (1991: 302) „način pojedinčeva izgovora pokazuje i pojedinčevu narav, odnosno njegov temperament, umnost, stupanj i smjer, kultiviranost te čak i estetski ideal“. Uostalom, izgovaranjem se daje mogućnost da se oslikaju i razne radnje, predmeti, stvari, događaji, zbivanja te ugođaji. Primjerice, može se prikazati način žvakanja, gutanja, mirisanja, lomljenja, darivanja, milovanja, hlađenja te se može opisati kako je pak nešto veliko, a nešto malo, glatko, meko, tvrdo, hladno, vruće i sl. Osim toga izgovor glasova može utjecati na boju i razumljivost glasa, na položaj jezika i na otvor usne šupljine. Što se tiče boje glasa, izgovor glasa koji utječe na rezonancu ili način na koji zvuk putuje kroz vokalni trakt može promijeniti boju glasa. Primjerice, osobe koje imaju problema sa sinusnim infekcijama ili s nosnim prolazima mogu doživjeti promjene u boji glasa, jer zvuk prolazi kroz drugačije rezonantne prostore nego inače. Nadalje, položaj jezika i usna šupljina mogu utjecati na izgovor glasova i na govor. Položaj jezika ima ključnu ulogu u oblikovanju zvukova i izgovoru riječi. Ovisno o prirodi poremećaja izgovora, jezik se može nalaziti na neobičnim položajima, što naravno može rezultirati promijenjenim ili nepravilnim zvukovima. Primjerice, ispuštanje ili premještanje jezika, izobličavanje oblika jezika, netipičan kontakt s drugim dijelovima usne šupljine, nepravilan kontakt s usnama i poteškoće s artikulacijom.

Nadalje, Stančić i Ljubešić (1994: 213) navode da je „u govornom razvoju djeteta potrebno razlučiti dvije faze u prvoj godini života, a to su: fonska faza, koja se naziva još i faza spontanog glasanja te fonsko-fonemska faza koja se naziva još i fazom stupnjevito ovladavanja glasovima govorne okoline“. Također, važno je primijetiti razliku između jednostavnog dječjeg brbljanja i stvarnog učenja fonema, između kojih naravno postoji i period šutnje.

Prema Posokhova (1999: 16) „proces dječjeg razvoja se odvija prema prirodnim zakonima te slijede određene faze“.

Predverbalna faza djeteta se dijeli na četiri faze. Prva faza razvoja djeteta označava trajanje od rođenja do drugog mjeseca života. U toj fazi dijete koristi refleksivno glasanje kao način komunikacije. To uključuje uzdisanje, kihanje, kašljanje i plakanje kako bi dijete izrazilo svoje potrebe, kao što su glad, nelagoda ili nezadovoljstvo. Krik zdravog djeteta je obično glasan, bistar i čist. Zatim, druga faza traje od drugog mjeseca do petog mjeseca života. Ova faza je poznata kao faza gukanja. Dijete počinje izražavati svoje zadovoljstvo i ugodu kroz raznolikije zvukove. Kako dijete razvija svoje vokalne sposobnosti, pojavljuje se smijeh i gukanje, a krik postaje bogatiji i raznolikiji i izražajniji. Također, Starc, Čudina Obradović, Pleša, Profaca i Letica (2004: 27) ističu kako je „gukanje povezano s osjećajem ugone u odnosu na prijašnje glasanje djeteta te da je gukanje urođeno i da se nalazi u glasanju sve djece, naravno bez obzira na njihovu rasu i kulturu“. Nadalje, treća faza traje otprilike od petog do sedmog mjeseca i to je faza u kojoj se pojavljuje brbljanje. Također, pojavljuje se početno slogovno glasanje poput baa, maa, taa, koje se s vremenom razvija u slogovno brbljanje. Posokhova (1999: 18) ističe da je „ovaj period od velikog značenja za razvoj govora kod djeteta jer se u njemu ostvaruje spajanje odvojenih glasova u glasovne sekvence na temelju kojih se gradi govor“. Potom, četvrta faza traje od sedmog mjeseca do prve godine djetetova života, ono karakterizira slogovno brbljanje. Također, Posokhova (1999: 19) smatra da je četvrta faza „osjetljiva periodom za razvoj govora“, zato što je dijete u tom vremenskom periodu osjetljivo na usvajanje svih elemenata materinskog jezika. Dijete u četvrtoj fazi koja obično započinje oko šestog, sedmog mjeseca života, pokazuje aktivno brbljanje i nastoji privući pozornost drugih osoba. Također, dijete u ovoj fazi počinje eksperimentirati s različitim zvukovima i vokalizacijom kako bi istraživalo svoje glasovne mogućnosti. Tijekom ove faze dijete počinje razumjeti ljudski govor i prati aktivnosti roditelja s ciljem razumijevanja njihovog značenja. Ovaj proces predverbalnog razvoja ima važnu ulogu u pripremi djeteta za kasniji razvoj govora i komunikacije. Kroz različite faze, dijete stječe vještine i sposobnosti potrebne za izražavanje sebe, razumijevanje drugih i postupno usvajanje jezičnih elemenata.

3.1. Fonska faza

U fonskoj fazi razvoja, dijete počinje proizvoditi različite glasove ili fone putem gukanja i brbljanja. Ova faza se naziva fonskom fazom, jer dijete stječe prve govorne elemente. Intonacija i ritam materinskog jezika su među prvima koje dijete usvaja. Prema Stančić i Ljubešić (1994: 213) „fonska faza započinje prvim krikom novorođenčeta, prvi krik nastaje tako što zrak naglo ulazi i izlazi iz pluća i pritom brzo struji preko glasnica. Također, prvi krik je posljedica refleksnih pokreta organa za fonaciju“. Glasanje djeteta tijekom prvih mjeseci života, posebno u prva dva mjeseca, je refleksne prirode. U toj fazi glasanje se najčešće svodi na plač i različite zvukove koji se javljaju pri snažnijem udisanju i izdisanju zraka. Beba koristi ove glasove kao način komunikacije i izražavanja svojih osjećaja i potreba. Također, Škarić (1973); Stančić i Ljubešić (1994: 214) navodi da „učestalost glasanja djeteta stalno opada tijekom prvih mjeseci života, jer je posljedica djetetova fiziološkog stanja“. Nadalje, Stern (1907); Stančić i Ljubešić (1994: 214), smatra da su „plač i refleksno glasanje prva faza u razvoju govora“. Plač i glasanje djeteta su refleksne prirode i ne služe svjesnoj namjeri komuniciranja. Međutim, kako dijete raste i interakcija s okolinom postaje sve važnija, plač počinje preuzimati komunikacijsku ulogu. Dijete shvaća da njegov plač izaziva reakciju odraslih oko njega i shvaća da može zadovoljiti svoje potrebe putem takve komunikacije. Naravno, Škarić (1973); Stančić i Ljubešić (1994: 215) je proučavao glasove u dječjem izrazu u ranoj dobi te razlikuje tri vrste glasova. „U prvu skupinu pripadaju glasovi koji su rezultat fiziološkog glasanja i njihov oblik varira s raspoloženjem i položajem djeteta, primjerice leži li dijete ili ga se drži u uspravnom položaju. Zatim, drugu vrstu glasova čine glasovi koji se javljaju u igri govornim organima. Oni se razlikuju po tome što ih je dijete naučilo hotimično proizvoditi te ih ponavlja iz zadovoljstva. Treća vrsta glasova je ona koja se javlja u govornoj komunikaciji i dobiva razlikovna obilježja te samim time postaje nositelj fonema. Prve dvije vrste se javljaju u fonskoj fazi, a treća vrsta se javlja u fonsko-fonemskoj“. Može se reći da svako spontano glasanje djeteta doprinosi razvoju govora. Kroz eksperimentiranje s glasovima i njihovo ponavljanje, dijete razvija svoje glasovne sposobnosti i stječe osnovu za daljnje razumijevanje i izražavanje jezika.

Nadalje, Stark (1986); Stančić i Ljubešić (1994: 216) fonsku fazu je podijelila u četiri podrazdoblja s obzirom na način glasanja. „U prvom razdoblju navodi da je „glasanje refleksno i da se sastoji od plača“, zatim ističe da „drugo razdoblje obilježava gukanje

i smijeh djeteta te da učestalost plača opada“. Smatra da je „treće razdoblje obilježeno vokalnim igrama te istraživačkim ponašanjem u govoru“ i da se počinje javljati glasanje u sekvencama, primjerice taa, maa, mum-mum i sl. I zadnje razdoblje odnosno četvrto, se „prepoznaje po slogovnom glasanju koje je ritualizirano i stereotipno“. Uostalom, glasanje je znatno češće kada dijete komunicira s drugim osobama nego kad se igra s igračkama. Kada se razvije totalni oblik govora kod djece, koji uključuje fonetski oblik zajedno s intonacijskim oblikom, intonacijski oblik ne nestaje. U ranom razvoju djeteta, intonacijski oblik dominira.

Fonska faza ima značajnu ulogu u razvoju govora jer dijete stječe iskustvo kroz proprioceptivne i auditivne stimulacije te gradi senzomotoričke veze koje odgovaraju različitim fonima i intonacijama. Ta iskustva pomažu djetetu u fonsko-fonemskoj fazi, koja se odnosi na usvajanje izgovora glasova.

3.2. Fonsko-fonemska faza

Fonsko-fonemska faza predstavlja fazu u kojoj dijete ovladava fonemima svog materinskog jezika i hotimično proizvodi glasove koje čuje u svojoj govornoj okolini. U ovoj fazi, dijete razvija kontrolu nad izgovorom putem kortikalne regulacije. Prema Riley (1987); Stančić i Ljubešić (1994: 218) „dijete se prvim riječima koristi veoma malim brojem glasova te se stječe dojam da je dijete izgubilo do svog glasovnog repertoara iz faze slogovnog brbljanja, ali to je doduše samo privid jer dijete i dalje prigodno brblja neovisno o pravim riječima“. Također, poznato je da se izgovor u djece mijenja tijekom vremena, i često se čisti i poboljšava sve do dobi od devetog do desetog razdoblja. Međutim treba napomenuti da se proces razvoja izgovora može završiti i ranije. Svako dijete ima svoj individualni ritam i napredak u usvajanju govora.

Pogrešan izgovor pojedinih fonema kod djece ne treba uvijek tumačiti kao poremećaj. Postoje razni faktori koji mogu utjecati na izgovor, kao što su imitacija loših uzora ili sporije sazrijevanje nekih sposobnosti koje su potrebne za artikulaciju. Također, frekvencija pojavljivanja određenih glasova u jeziku može biti važna za procjenu težine govornog poremećaja. Stančić i Ljubešić (1994: 219) navode da „pogrešan izgovor nekog u govoru čestoga glasa, znatno više oštećuje govor nego li pogrešan izgovor rijetkoga glasa“.

Posokhova (1999 :22) ističe da u djeteta od druge do šeste godine života „izgovor glasova postaje postupno razumljiv i jasan te da se fond riječi povećava, a i sam govor postaje gramatički ispravan“. Tijekom godina, izgovor se usavršava i dijete se postupno približava ispravnom izgovoru glasova. Ranije se pojavljuju glasovi koji su naravno jednostavniji za izgovor, dok kasnije dolaze glasovi koji zahtijevaju znatno veću motoričku preciznost i kompleksnije pokrete govornih organa. Svaki jezik ima svoj glasovni sustav s glasovima koji se razvijaju u različitim fazama. Djeca u dobi od tri godine obično ispravno izgovaraju sve samoglasnike i nekoliko suglasnika, dok neki glasovi mogu biti izostavljeni ili zamijenjeni drugim postojećim glasovima. Primjerice, „ruka“ može postati „uka“ ili „ruka“ može postati „luka“. Međutim, kako dijete napreduje, izgovor se čisti, a u dobi od četiri do pet godina glasovi se obično izgovaraju ispravno i jasno.

U knjizi Posokhova (1999: 24) nalazi se tablica u kojoj su prikazani kriteriji uvrštavanja određenog glasa u određeni stupac tablice.

Tablica 1. Dob pojave ispravnog izgovora glasova (u godinama)

1 – 2	2 - 3	3,5 – 4,5	4,5 – 5
A, E, O, P, B	I,U,F,V,T,D,N,NJ,M,K,G,H,J	S,Z,C,Š,Ž,L,LJ	Č,Ć,DŽ,Đ,R

Preuzeto iz Posokhova, I. (1999: 24) - Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece

4. Poremećaj izgovora

Prema Benc Štuka (2010: 19) „poremećaj izgovora se često označava u terminima artikulacijski poremećaj, a pripada skupini dislalija“. Poremećaj izgovora je najučestaliji govorni poremećaj, a još su češći kod djece s posebnim potrebama te kod djece s teškoćama u razvoju. Iako se najčešće javlja kod predškolske i školske djece, može se pojaviti i kod odraslih ali u manjem postotku. Prema Škariću (1988: 72) „dislalija obuhvaća neispravan izgovor glasova koji se može ispoljiti kao izostavljanje nekog glasa (omisija), njegova zamjena drugim glasom (supstitucija) te iskrivljen izgovor (distorzija)“, stoga riječ je o neispravnom izgovoru glasova koji se u djece manifestira na sva tri nabrojena načina, a kod odraslih samo kao iskrivljeni izgovor. Pod omisijom se podrazumijeva nečujna realizacija određenog glasa. Iako glas nije čujan, ostavlja određeni trag ili indikaciju koja se može primijetiti kroz različite znakove. Primjerice, kada određeni glas nije čujan, mogu se primijetiti pauze u govoru gdje se očekuje da se taj glas pojavi. Takve pauze mogu ukazivati na nedostatak izgovora tog glasa. Omisija ne podrazumijeva potpuno izostavljanje određenog glasa, već izostavljanje samo nekih njegovih elemenata, primjerice u riječima „trava“ i „marka“, omisija bi bila kada se ne izgovori određeni element glasa, pa bi se riječ izgovorila kao „taava“ i „maaka“. Izostavljeni glas je ipak prisutan u riječi, ali njegovi fonemi nisu pravilno artikulirani. Zatim, supstitucija, s druge strane, podrazumijeva zamjenu jednog glasa drugim iz istog izgovornog sustava. To znači da se glas koji je trebao biti izgovoren zamjenjuje drugim glasom koji pripada istom skupu glasova. Na primjer, zamjena glasa „s“ glasom „š“ ili zamjena glasa „r“ glasom „l“. Distorzija se odnosi na pogrešan izgovor nekog glasa. Raspon distorzija može biti vrlo raznolik, od vrlo blagog odstupanja do gotovo potpune supstitucije ili omisije glasa. Ovisno o vrsti distorzije, izgovor glasa može biti iskrivljen na različite načine. Nadalje, dislalija se odnosi na nesigurnu riječ, gdje problem nije nemogućnost ispravnog izgovora određenog glasa, već nesigurna predodžba glasovne strukture te riječi. Primjerice, dijete može reći „jorgut“ umjesto „jogurt“, gdje su glasovi ispravni, ali je njihov raspored u riječi nesiguran, stoga se takva vrsta dislalija naziva leksičkim dislalijama. Nadalje, Benc Štuka (2010: 22) ističe da oblici izgovora mogu biti sustavni i nesustavni. „Sustavni oblik podrazumijeva da dijete u svom govoru uvijek radi određene pogreške na isti način, bilo da se radi o supstituciji, distorziji ili omisiji. Zatim, pod nesustavnim oblikom podrazumijeva da dijete ne uvijek i ne na isti način

radi pogreške prilikom izgovora glasova, iako naravno te glasove može u pojedinim situacijama i pravilno izgovoriti“. Također, nesustavne greške mogu pratiti rani razvoj govora te ako nisu prečeste u govoru smatraju se normalnim govornim razvojem do četvrte godine, ali ako se pak nesustavne greške pojavljuju i nakon četvrte godine, tada se može govoriti o leksičkoj dislaliji ili nesigurnoj slici riječi prema prethodno navedenome.

Benc Štuka (2010: 22) dijeli poremećaje prema glasovnim skupinama na:

„a) sigmatizam - poremećaj izgovora glasova s, z, c, š, ž, č, dž, đ. Najučestaliji poremećaj glasova je upravo sigmatizam. Glasovi iz ove skupine, osim jedni s drugima, mogu biti zamijenjeni i sa ostalim glasovima – najčešće sa t i d

b) rotacizam - poremećaj izgovora glasa r

c) lambdacizam - poremećaj izgovora glasova l i lj

d) kapacizam i gamacizam - poremećaj izgovora glasova k i g. Glas k je najčešće zamijenjen glasom t, dok je glas g zamijenjen glasom d

e) tetacizam i deltacizam - poremećaj izgovora glasova t i d

f) etacizam - poremećaj izgovora glasa e. E je jedini samoglasnik čiji izgovor može biti poremećen, a upućuje na moguća blaga oštećenja središnjeg živčanog sustava“.

4.1. Uzroci poremećaja izgovora

Benc Štuka (2010: 24) smatra da „organska odstupanja u građi organa koji sudjeluju u artikulaciji, odnosno izgovoru glasova (usne, jezik, nepce, čeljust, zubi) ili čak blaga oštećenja mozga mogu uzrokovati poremećaje izgovora“. Naime, ta odstupanja mogu biti i prepreka i ometati korekciju nepravilnog izgovora. Unatoč tim odstupanjima, ponekad se dogodi da djeca samostalno usvoje pravilan izgovor koristeći kompenzatorske mehanizme. Međutim, mogući uzroci poremećaja izgovora uključuju i motoričku nespretnost i nedovoljnu diferencijaciju pokreta jezika, usnica, gornje i donje čeljusti, zatim loše navike iz djetinjstva, poput preduge uporabe dude – varalice ili bočice i dudanje prsta, mogu dovesti i do ozbiljnijih deformacija zubića i nepca djeteta. Kao uzročnika poremećaja izgovora navodi se i slabiji fonematski sluh, nepravilan govorni uzor iz djetetove najbliže okoline te odrastanje djeteta u socijalno i pedagoški depriviranoj sredini. Fonematski sluh je sposobnost djeteta da uoči i usvoji suptilne razlike između glasova, što je dakako važno za pravilan izgovor. Prisutnost nepravilnog govornog uzora, kao što su pogrešan izgovor od strane članova obitelji ili bliskih osoba s kojima dijete provodi najviše vremena, može negativno utjecati na razvoj izgovora. Odrastanje u socijalno i pedagoški depriviranoj sredini, gdje je nedostatak adekvatnih stimulacija i podrške za razvoj jezičnih vještina, također može biti faktor koji doprinosi poremećaju izgovora. Poremećaji izgovora mogu biti popraćeni i drugim stanjima, kao što su zaostajanje u intelektualnom razvoju i cerebralna paraliza. Ti poremećaji mogu biti posljedica osnovnog stanja ili pridruženih problema koji utječu na motoričke funkcije i kontrolu izgovora.

Škarić (1988: 88) naglašava da „normalni artikulatori nisu jamstvo da dijete neće imati poremećaje izgovora, ali i da odstupanja u njihovoj građi ne moraju dovesti do poremećaja u izgovoru“. Drugim riječima, čak i ako su artikulatori, poput usana, jezika, nepca, čeljusti i zubi, normalni, dijete i dalje može imati poremećaje izgovora. Izuzev toga, većina odstupanja u građi artikulacijskih organa, osim u slučaju rascjepa, često dovode do poremećaja u izgovoru istih glasova koji su poremećeni i kod djece bez strukturalnih odstupanja. Samo stručnjak, odnosno logoped, može procijeniti uzrok poremećaja izgovora.

Uzroci poremećaja izgovora glasa se mogu podijeliti na organske uzroke te na funkcionalne uzroke, no može se dogoditi da određeni poremećaji mogu pripadati i funkcionalnim i organskim uzrocima. Primjerice, neke izrasline na glasnicama mogu biti organska manifestacija, ali izrasline koje su nastale zbog pogrešne upotrebe ili zloupotrebe glasa, što se naziva funkcionalnim poremećajem, ne može se definirati i dijagnosticirati samo kao organski poremećaj. To znači da uzrok poremećaja izgovora može biti kombinacija organskih i funkcionalnih čimbenika.

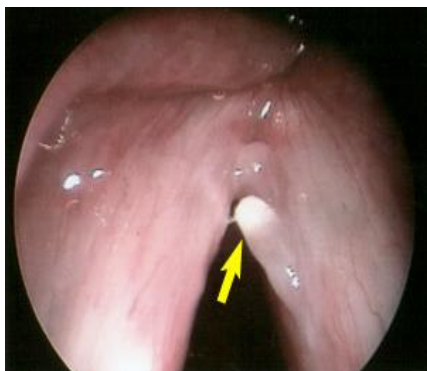
4.1.1. Organski poremećaj izgovora.

Organski poremećaj izgovora glasa je onaj poremećaj čija podloga nije povezana s funkcijom vokalnog aparata. „Organski uzroci poremećaja izgovora su konigetalne anomalije grkljana, upalne promjene na sluznici, benigni tumori (polipi), maligni tumori, oštećenja pokretljivosti larinksa“ (Pletikos, 2018: 14). Organski poremećaj dijeli se u četiri vrste. Prva se naziva strukturni poremećaj te uključuje prisutnost cista, sulcusa (udubljenja) i tumora na glasnicama. To može utjecati na vibraciju glasnica i na kvalitet glasa. Zatim druga vrsta se naziva endokrini poremećaj. Endokrini poremećaj je povezan s hormonalnim neravnotežama, posebno u vezi s funkcijom štitnjače, označava nedovoljnu preobrazbu muškog glasa nakon puberteta, predmenstrualnu laringopatiju. Nadalje, treća vrsta se naziva upalni poremećaj koji predstavlja promjenu na sluznici glasnica koje su posljedica upale. Upalni procesi mogu utjecati na vibraciju glasnica i rezultirati promjenama u izgovoru glasa. Posljednja vrsta se naziva neurogeni poremećaj. Ono označava paralizu glasnice ili glasnica i bočno uvijanje glasnica. Neurogeni poremećaji mogu biti posljedica oštećenja živčanog sustava koji kontrolira pokrete glasnica.

4.1.2. Funkcionalni poremećaj izgovora

Prema Posokhova (2005: 13) „funkcionalni poremećaj izgovora je uvjetovan slabošću neurodinamičkih moždanih procesa kada je fiziološki sluh normalan, a periferni organi ispravno građeni“. Što znači da poremećaj u izgovoru glasa nije uzrokovan organskim problemima, već je rezultat slabosti neuroloških procesa u mozgu. Pletikos (2018: 15) funkcionalni poremećaj izgovora dijeli na „psihogeni, ono označava posljedice emocionalnih stresova, te na habitualni poremećaj što označava pogrešno foniranje“. Pogrešno foniranje može biti rezultat prenapetog foniranja što dolazi zbog zlouporabe glasa. To može dovesti do vokalnih nodula, polipa i do Reinkeova edema. Prema Poplašen (2014: 262) „vokalni noduli i polipi su benigne izrasline koje nastaju na sredini glasnica zbog iritabilnih aktivnosti poput vikanja, vrištanja, glasnog i dugog govora, čestog kašljanja, čišćenja grla itd. Polipi i vokalni noduli nastaju mekanim zadebljanjem na glasnicama, ali ukoliko se iritacija nastavi postaju sve tvrdi“. Uz habitualni uzrok, prepušteno foniranje, poremećeno disanje i promjene u rezonanciji također mogu biti faktori koji doprinose funkcionalnom poremećaju izgovora. Konzervativni tretman vokalnih nodula uključuje glasovne vježbe i medikamentoznu terapiju, dok se tvrdi noduli liječe kirurškim zahvatom, a nakon toga se provodi glasovna terapija, kako bi se promijenio način fonacije i spriječio povrat poremećaja. Važno je napomenuti da stručnjaci poput logopeda, fonijatara ili otorinolaringologa imaju dakako ključnu ulogu u dijagnostici i liječenju funkcionalnih poremećaja izgovora glasa te će pružiti odgovarajuću terapiju i podršku pacijentima.

Slika 3. Polip

Slika 4. Vokalni nodul

Preuzeto iz prezentacije Elenmari Pletikos – Glas (2018, pristupljeno 19.05.2023.
URL: https://fonet.ffzg.unizg.hr/pletikos/predav-kultura_gov/2_Glas-fonacija.pdf)

5. Vokalna higijena glasa

Prema Kovačić i Buđanovac (2000: 37) „vokalna higijena glasa se odnosi na brigu o glasu, a uključuje znanje i svjesni izbor ponašanja koja čuvaju glas zdravim“. Osvješčivanje faktora koji utječu na glas, posebno negativnih kao što su pušenje, govor ili pjevanje u buci, ključno je za početak vokalne higijene glasa. Također, treba prepoznati i pozitivne faktore koji podržavaju zdravlje glasa, poput urednog ritma spavanja, zdrave prehrane i dobre psiho-fizičke kondicije. Vokalna higijena glasa jedan je od procesa koji se usvaja putem edukacije i vježbanja te ga je potrebno prakticirati u svakodnevnom životu s ciljem prevencije oštećenja glasa i postizanja optimalnog i ugodnog glasa. Briga o glasu nije važna samo za vokalne profesionalce, već ima i prezentacijsku važnost za sve osobe. Pravila vokalne higijene uključuju i različite metode i tehnike koje su potrebne kako bi se glas njegovao, zaštitio od nepotrebnih oštećenja i zloupotrebe. Pravilna vokalna higijena glasa može doprinijeti dugoročnom zdravlju glasa i spriječiti moguće poremećaje izgovora ili oštećenja vokalnih organa.

Vokalna higijena glasa ima posebnu važnost za elite i vokalne profesionalce, odnosno osobe čiji je glas osnovno sredstvo njihove profesionalne aktivnosti. Prema Kovačić i Buđanovac (2000: 37) vezuje se pojam profesionalnog glasa koji se dijeli na tri fonotorne razine. „Prva fonotorna razina naziva se konverzacijska, u tu skupinu pripadaju odvjetnici, liječnici, menadžeri, trgovci. Poslovna karijera te skupine neće toliko trpjeti ako dođe do poremećaja glasa. Zatim, druga fonotorna razina naziva se prezentacijska, njoj pripadaju logopedi, svećenici, učitelji, profesori, odgojitelji te osobe koje svoj glas koriste za profesionalne svrhe. Većina osoba koja pripadaju ovoj skupini, nije upoznata pravilima vokalne higijene te nisu naučeni kako koristiti glas. Također, ova skupina ima najviše problema s glasom, zato što njihovo zanimanje dovodi do velikog fonotornog zamora. Posljednja, odnosno treća razina se naziva umjetnička. Toj razini pripadaju elitni vokalni profesionalci, pjevači, posebno operni te glumci“. Osobe koje pripadaju umjetničkoj razini su sve naučili o vokalnoj higijeni i disanju te ako dođe i do najmanjih promjena u kvaliteti glasa odmah odlaze na pregled, tj interveniraju problem.

Prema istraživanju Kovačića i Buđanovca, (2000: 39) „cilj je bio istražiti koliko o vokalnoj higijeni znaju studenti završnih godina fonetike, logopedije te razredne nastave te je istraživanje uključivalo i zborske pjevače, studente kriminalistike, socijalne pedagogije te studente socijalnog rada“. Što se tiče rezultata istraživanja, pokazalo se da su studenti logopedije ostvarili vrlo visoke rezultate, a najslabije rezultate su pokazali studenti kriminalistike, socijalne pedagogije te studenti socijalnog rada. Studenti fonetike su pokazali nešto slabije znanje o vokalnoj higijeni.

U skladu s tim, Pletikos (2018: 17) ističe da je „najčešći uzrok poremećaja abususa glasa“. Što znači da preopterećenost glasa dolazi u specifičnim uvjetima rada kao što je kod nastavnika, spikera, novinara te kod osoba koje rade u buci. Također, temperament osobe može utjecati na glas, kao što su velika glasnoća, agresivan način govora i često nakašljavanje. Pušenje, konzumacija alkohola, prezačinjena hrana, mliječni proizvodi (prije spavanja), prehladna ili prevruća pića te čak i šaptanje kada je osoba promukla, negativno utječu na glasnice. Stoga, osnovna pravila vokalne higijene uključuju zagrijavanje glasnica prije nastupa, vokalni odmor prije i nakon nastupa, sposobnost pravovremene poštede glasa, traženje stručne pomoći u slučaju potrebe, redovna laringološka kontrola, izbjegavanje nastupa slučaju bolesti te poznavanje učinka korištenih lijekova na glas.

6. Govor glasa i govor tijela

Za čovjeka se smatra da je za njega karakteristično verbalno komuniciranje, ali čovjek koristi i neverbalnu komunikaciju, odnosno, govor tijela. U verbalnoj komunikaciji, osim semantičkih informacija, postoje i drugi tipovi značenja koji se prenose, a to su paralingvistički znakovi. Paralingvistički znakovi mogu pružiti dodatne informacije o emocionalnom stanju govornika, njegovom stavu, namjerama koju pojedinac želi prenijeti kroz verbalnu poruku. One se odnose na fizičku udaljenost, spacijalnu orijentaciju, način izgovora riječi, ton glasa, brzinu govora, naglasak, intonaciju i pauze. Nadalje, neverbalni znakovi nadopunjuju sadržaj verbalne komunikacije ili mijenjaju njen smisao onome što je verbalno izraženo. Recimo, tijekom izlaganja predavača ili izvedbe glumca pred publikom, osim verbalnih poruka, izražavaju se i mnogi neverbalni znakovi koji prenose emocije, stavove i osobine izvođača. Neverbalna komunikacija često može biti namjerno izražavanje nekog stanja organizma, pružajući informacije o emocionalnom stanju sudionika komunikacije, o očekivanjima, o raspoloženju, namjerama, međusobnoj naklonosti ili čak nenaklonosti. Škarić (2000: 177) ističe da „unutarnja osobina govora teži prema ostvarenju najbolje komunikacije u određenim uvjetima te da će se to uvijek događati uz pomoć neverbalnih znakova“. Također, neverbalni znakovi su svi znakovi koji sudjeluju u govornom činu, ali sami po sebi nisu govor. Pojavljuju se uz govor kao njegova nadopuna, a dijele se na sugovorne i uzgovorne znakove. Sugovorni znakovi su znakovi koji upotrebljavaju govor i ovise o njemu. Oni idu usporedno s govorom te mogu biti užeg i šireg smisla. Primjeri sugovornih znakova u užem smislu uključuju ton glasa, intonacija, glasnoća, naglasak, boja glasa, stanke, brzina govora, ritam, govorne modulacije. Sugovorni znaci u širem smislu su razni položaji i pokreti tijela, dodiri, mimika, proksemika. Uzgovorni znakovi, s druge strane nisu ovisni o govoru, a oni se odnose na scenografiju, rekvizite, odjeću, nakit, drugi oblici ukrašavanja tijela, mirise i pomoćne medije koje prate govorni čin. Sugovorni i uzgovorni znakovi zajedno čine širi spektar neverbalne komunikacije koja pridonosi i nadopunjuje verbalnu komunikaciju. Imaju važnu ulogu u prenošenju dodatnih informacija, naglašavanju ili mijenjanju značenja verbalnog izraženog te izražavanju emocionalnih stanja, stavova i osobina sudionika komunikacije.

7. Kako glasom utjecati na druge ljude

Stanje uma govornika može utjecati na njegov glas i način izražavanja. Ako govornik smatra slušatelja kao protivnika ili sucem, onda će biti s njim na oprezu od početka, ali ako govornik slušatelja vidi kao prijatelja ili pristalicu, mnogo će biti opušteniji. Kad netko sluša glas, on može doživjeti različite reakcije. Glas može biti percipiran samo kao zvuk ili razdražujući zvuk, ovisno o subjektivnom doživljaju slušatelja. Također, bitno je i na koji način će se izgovoriti riječ/glas jer to može imati i dalekosežan učinak. Prema Apps (2009: 117) „postoje tri čimbenika glasa koji mogu utjecati na druge, a to su: glas mora imati pozitivan učinak, govornik i slušatelj se moraju razumjeti te govornikov glas mora izražavati unutarnju energiju što uključuje i emocije“. Što se tiče prvog čimbenika, glas mora imati pozitivan učinak odnosno mora biti ugodan za slušanje. To znači da je važno koristiti čitav glas i pridavati pažnju tonalitetu, intonaciji i drugim aspektima glasa kako bi bio ugodan za slušatelje. Čitav glas se može mijenjati na nekoliko načina, a to su: rezonanca (bogatstvo iz prsa, toplina srca, dubina utrobe), ton (grub ili gladak, svilenkast ili promukao, može dodatno oblikovati dojam i emotivnu poruku), tišina (divne stanke mogu pružiti vrijeme za razmišljanje ili naglasiti važnost određenog dijela govora), ritam (duge i kratke rečenice), visina (visoki i niski), glasnoća (glasno, nježno, nježnije, mekše), tempo (brz, odmjeren, sporiji, brži), samoglasnici (nosioci emocija), suglasnici (odrješita komunikacija, jasnoća razumijevanja), naglašavanje (težina u riječima). Nadalje, drugi čimbenik je da se govornik i slušatelj moraju razumjeti. Jasnoća izražavanja, pravilan izbor riječi i dobar ritam govora mogu pomoći u postizanju boljeg razumijevanja. Potrebno je stvoriti povezanost između govornika i slušatelja. Potrebno je uvidjeti kako se slušatelj osjeća te stvoriti suosjećajnost. Primjerice, ako je suosjećajna osoba susrela prijatelja koji je osvojio milijun eura, takva će osoba prilagoditi svoju unutarnju energiju kako bi se entuzijastično pridružila prijateljevom uzbuđenju. Naravno, autorica Apps (2009: 122) navodi da je „razumijevanje sudjelovanje u načinu na koji druge osobe doživljavaju svijet“. To podrazumijeva oslušivanje, empatiju i sposobnost postavljanja u tuđe cipele. Mnogi ljudi prirodno prilagođavaju svoj glas i način izražavanja osobi s kojom razgovaraju kako bi uspostavili bolju povezanost i razumijevanje. Posljednji čimbenik je da govornik mora izražavati unutarnju energiju, što uključuje i emocije. Govornik treba biti svjestan kako se njegove emocije i energija mogu prenijeti kroz glas, što može

utjecati na dojam i reakciju slušatelja. Autorica Apps (2009: 123) ističe „kad su govornik i slušatelj povezani, na njih počinje utjecati govornikovo stanje uma, što znači ako govornik želi pobuditi strast i uzbuđenost u slušatelju, prvenstveno to on mora i sam biti. Na slušatelja stanje govornikovog uma utječe jednako ono što mu govornik namjerava reći“. Primjerice, kad se Harry Clinton nominirala za predsjednicu SAD – a, publici je uvijek pokazivala borbeni stav. Međutim, jednom se u intervjuu borila sa svojim osjećajima te je na rubu suza prošaptala: „Samo ne želim da propadnemo“ i u tom je trenutku nacija osjetila njezinu strast i sljedećih dana je Hillary Clinton bilježila porast popularnosti. Taj trenutak ranjivosti povezo se s ljudima i rezultirao je porastom njene popularnosti. Ovaj primjer dakako pokazuje da autentično izražavanje emocija može doprinijeti uspostavi veze s publikom i potaknuti njihovu emocionalnu reakciju. Kada govornik iskreno prenosi svoje emocije, to može imati snažan utjecaj na percepciju i reakciju slušatelja.

7.1. Mediji i neverbalna komunikacija

Prema prethodno navedenom, neverbalna komunikacija je pokazatelj govornikovih tjelesnih komunikacijskih sposobnosti. U televizijskom mediju, vizualni aspekti prezentacije su jednako važni kao i govorna izvedba. Neverbalna komunikacija, koja uključuje tjelesne i komunikacijske sposobnosti, ima ključnu ulogu u stvaranju dojma o televizijskim voditeljima. Služba za jezik i govor, koja je osnovana u Zagrebu 1990. bavila se ocjenjivanjem televizijskih govornika, njihovim odabirom na audicijama i praćenjem govora profesionalnih govornika. Istraživanje provedeno putem ove službe, dovelo je do zaključka da se televizijski voditelji trebaju posvetiti neverbalnoj komunikaciji više nego što se prvotno očekivalo. Jedan od aspekata su naveli odijevanje. Važno je da voditelji na televiziji izgledaju prirodno te se često preporučuje konzervativniji izgled. Voditelji često imaju stiliste i vizažiste koji im pomažu u odabiru odjeće i šminke. Osim odijevanja, drugi aspekt koji je važan su rekviziti, poput olovke i papira. Navika igranja olovkom može biti smetnja i negativno utjecati na voditeljevu prezentaciju. Čak i najtalentiraniji voditelji često nisu svjesni tih pokreta, stoga je važno obratiti pažnju na takve loše navike i raditi na njihovu ispravljanju. Nadalje, kod držanja tijela televizijskih voditelja preporučuje se blaga

nagnutost tijela prema naprijed. Ovakav stav tijela pokazuje veće zanimanje za publiku. S druge strane, treba izbjegavati bahato ili preopušteno držanje tijela koje naginje unatrag. Jednu od najboljih pokazatelja su naveli facijalnu ekspresiju. Facijalna ekspresija također ima važnu ulogu u neverbalnoj komunikaciji televizijskih voditelja. Škarić i Varošaneć – Škarić (1994: 13) na jednom primjeru su pokazali kako neki „voditelji prenaplašenu mimiku upotrebljavaju umjesto samog logičkog naglašavanja“. Prekomjerna mimika koja nije u skladu s logičkim naglašavanjem može negativno utjecati na dojam koji voditelj ostavlja na publiku. Nadalje, glasnoća i tempo govora su također važni aspekti, većina voditelja ima srednji do vrlo glasan glas, a tempo govora često biva percipiran kao brz, stoga je preporuka usporiti tempo govora kako bi publika mogla bolje pratiti. Vezano za glas i njegovu ugodnost, Škarić i Varošaneć – Škarić (1994: 6) navode da se „biraju govornici kojima i sam glas iskazuje poželjne osobine, a to su pouzdanost, iskrenost, razumnost, zdravlje, optimizam i sl“. Važno je napomenuti da glas slabo podliježe svjesnoj kontroli te ga nije jednostavno kontrolirati kao što je izravan prijenos vijesti na televiziji.

Prema Škariću i Varošaneć – Škarić (1994: 12) „televizijske govornike je potrebno dodatno školovati i educirati i to na način kako bi se obuhvatili svi aspekti govorničkog umijeća“. Sastavnice javnog nastupa na televiziji koje se mogu unaprijediti kroz usavršavanje su: dojmliiv glas (govornik treba razviti kontrolu nad glasom kako bi ga mogao prilagoditi situaciji i prenijeti željenu emocionalnu nijansu), primjereno služenje izražajnim govornim i neverbalnim sredstvima (govornik treba naučiti koristiti izražajnost tijela, gestikulaciju, mimiku lica, intonaciju kako bi poruku prenio na najbolji način), znanje standardnog jezika (govornik treba posjedovati dobro znanje i vještine korištenja standardnog jezika), elementi poetike i humora u govoru (kreativna uporaba jezičnih figura, metafora ili smiješne dosjetke mogu osvježiti publiku te oživjeti govor) te prikladna odjevenost i dotjeranost (govornik bi trebao odabrati odjeću i stil koji je prikladan za emisiju i ciljanu publiku). Također, smatra se da postoji visoka korelacija između govornih izvedbi i vizualnih znakova, što znači da je kvaliteta govorne izvedbe povezana s vještinama upravljanja neverbalne komunikacije. Bolja govorna izvedba vodi boljem upravljanju neverbalnim komunikacijskim elementima i stvara cjelovitiju prezentaciju na televiziji.

7.2. Glasovi radijskih i televizijskih spikera na temelju njihova dugotrajnog i prosječnog spektra

Prema Varošaneć – Škarić (1996: 29) „učinjen je prosječni spektar glasova spikera, novinara i ne-televizijskih glasova“. Govornicima je dana uputa da čitaju tekst njima primjerenim i uobičajenim intenzitetom glasa koji odgovara njihovom stilu izražavanja. Za istraživanje su snimljena dva teksta: nefrikativni i frikativni i svaki je trajao 70 sekundi. Pri snimanju su korišteni isti uvjeti, uključujući zvučno izolirani studio. Ispitanici su bili udaljeni od mikrofona 20 cm. Izračunata je usrednjena fundamentalna frekvencija za svaku skupinu (spikeri, novinari i glasovi izvan televizije). Također, izračunat je i zajednički spektar za svaku skupinu, a zatim su izračunate razlike spektra spikera i novinara u odnosu na prosječni spektar ostalih glasova. Također su uspoređene razlike između prosječnog spektra spikera i novinara.

Prema rezultatima istraživanja utvrđeno je da spikeri imaju prosječni fundamentalni ton (F_0) od 86,5 Hz, što je niže za oko 30 Hz u odnosu na ostale glasove. Fundamentalni ton predstavlja zrak koji vibrira izlazeći iz grkljana, čujna je vibracija koja se tijekom fonacije stvara. Otkriveno je da je prosječni F_0 novinara sličan F_0 vrijednostima ne-televizijskih glasova. Što se tiče ženskih novinarki, njihov prosječni F_0 nalazi se između spikerskih i ne-televizijskih glasova. Također, primijećeno je da spikerski glasovi imaju širi i prostraniji spektar s jačim kontrastima u usporedbi s ostalim glasovima. Spikerski glasovi su snažniji u nižim područjima spektra i višim frekvencijama iznad 5000 Hz u usporedbi s cjelokupnim spektrom ne-televizijskih glasova. Međutim, u području punoće, spikerski glasovi su nešto slabiji od ne-televizijskih glasova za nekoliko decibela. Također, primijećeno je da su spikeri snažniji u području oko 3200 Hz, dok su novinari i ne-televizijski glasovi snažniji u području oko 2300 Hz.

Ovi rezultati pružaju kvantitativne podatke o akustičkim karakteristikama spikerskih, novinarskih i ne-televizijskih glasova te ukazuju na specifičnost svake skupine. Razlike u fundamentalnom tonu, spektralnom obliku i intenzitetu mogu odraziti različite stilove izražavanja i tehničke zahtjeve televizijske prezentacije te takva analiza može biti korisna u razumijevanju specifičnosti glasa televizijskih govornika i njihovih profesionalnih zahtjeva.

8. Utjecaj medija na govor

Izloženost televiziji, računalima i videoigrama može imati utjecaj na djetetov govor, ali važno je naglasiti da to ovisi o mnogim faktorima, uključujući vrstu sadržaja, količinu vremena provedenom pred ekranom te način korištenja tih medija. Apel i Masterson (2004: 112) navode da „djeca provodeći pred ekranom, mediji imaju potencijal dominiranja djetetovim životom do mjere da počnu sprječavati društvene interakcije s vršnjacima i odraslima“. To može rezultirati nedostatkom prilika za vježbanje komunikacijskih vještina i razvoj socijalnih interakcija. Međutim, mediji imaju i pozitivne i negativne strane. Kvalitetne televizijske emisije kao i crtani dokumentarni filmovi, mogu potaknuti dječju radoznalost, proširiti njihov rječnik i motivirati ih na slušanje i istraživanje novih saznanja. Također, takvi sadržaji mogu pružiti djeci priliku da nauče o drugim kulturama te čak da steknu i osnove stranih jezika. No, pak s druge strane, ako dijete provodi previše vremena pred televizijom, mobitelom može se smanjiti mogućnost socijalne interakcije, koje su također važne za razvoj govora i komunikacijskih vještina. Prema Apel i Masterson (2004: 115), „jedan od najvažnijih utjecaja određenih televizijskih serija za djecu je pravilan govorni uzor. Određene televizijske serije poput „Ulica Sezam“, „Teletubbiese“, „Dora istražuje“, „Doktorica Pliško“, „Jan i Nigdjezemski gusari“, imaju važan utjecaj na pružanje pravilnog govornog uzora djeci. Ove serije su dizajnirane tako da prilagođavaju govor djetetu, koristeći sporije izgovaranje riječi, fokusiranje na radnje i predmete koji su bliski iskustvu djetetu te jednostavnu strukturu rečenica. Osim toga, naglašavaju i važne vrijednosti kao što su suradnja, dijeljenje, empatija i pomaganje. Kroz prikazivanje likova koji pokazuju ove pozitivne osobine, ove televizijske serije mogu pružiti primjere i modele za djecu kako bi se naučili nositi s različitim situacijama i međusobnim odnosima. Što se tiče računalnih igara, najkvalitetnije igre su one koji potiču emocionalni, spoznajni i društveni razvoj djeteta. Kroz dobro oblikovane jezične igre, dijete može usvojiti nove riječi i naučene riječi povezivati u rečenice te oblikovati priče. Takve igre mogu pružiti djetetu priliku da razvija govorne vještine, kao kreativnost i imaginaciju.

Naravno, važno je naglasiti da iako televizijske serije i računalne igre mogu imati pozitivan utjecaj na djetetov govor i govorni razvoj, važno je pravilno nadzirati vrijeme provedeno pred ekranom i osigurati raznolikost iskustava i interakciju s drugima.

Kombiniranje kvalitetnih medijskih sadržaja s interakcijom u stvarnom svijetu i raznim aktivnostima može pružiti sveobuhvatno iskustvo koje potiče razvoj djetetova govora.

9. Zaključak

Uporaba glasa u govornoj komunikaciji je iznimno bitna. Sastavnica je komunikacije te daje brojne informacije o osobi. Da bi se glas proizveo, neophodna je struja zraka te naravno govorni organi koji sudjeluju u formiranju glasa. Govorne organe čine grkljan, nosna i usna šupljina, ždrijelo, respiracijski mišići, kosti prsnog koša, kralježnice i zdjelice, cijeli dišni sustav kao i mišići vrata i lica. Naime, za komunikaciju, osim govornih organa, bitne su karakteristike glasa i slojevi glasa. Karakteristike glasa su boja, visina i intenzitet. Voluminoznost, punoća, zvonkost, okruglost, blještavost, pucketavost, nosnost, kreštavost, zaštitni glas, ugodan glas čine temeljne kvalitete boje glasa, dok visina čovjekovog glasa zavisi od spola i godina pojedinca. Ona određuje osnovnu frekvenciju koja je povezana s brzinom vibriranja glasnica. Što je veća brzina vibracije, to je zvuk glasniji. Frekvencija kojom glasnice vibriraju naziva se temeljna frekvencija glasa i mjeri se u hercima (Hz), što označava broj titraja u sekundi. Zadnja karakteristika je intenzitet glasa koja ovisi o amplitudi titranja glasnica i subglotičkom tlaku zraka. Stoga se može reći, što je amplituda titranja glasnica veća, povećava se intenzitet glasa. Osim karakteristika glasa, spomenuti su i slojevi glasa. Parajezični i ekstralingvistički slojevi čine slojeve glasa. Paralingvistički sloj glasa se odnosi na stanje govornika, dok se ekstralingvistički sloj odnosi na timbar odnosno boju glasa i glasovnu kvalitetu. Kako bi se govor proizveo bitno je izgovaranje glasa. Izgovaranjem glasa se daje mogućnost da se oslikaju razne radnje, predmeti, stvari, događaji, zbivanja i sl. Naravno, u govoru se mogu javljati poteškoće, odnosno izgovorni poremećaji koji se dijele na organske i funkcionalne poremećaje. Organski poremećaj izgovora glasa se odnosi na konigetalne anomalije grkljana, upalne promjene na sluznici, benigni i maligni tumori i sl., dok se funkcionalni poremećaj odnosi na pogrešno foniranje te na posljedice emocionalnih stresova te takvi uzroci mogu dovesti do vokalnih nodula, polipa i do Reinkeova edema. Nadalje, uz verbalnu komunikaciju, čovjek koristi i neverbalnu komunikaciju. Izrazi lica, pokreti tijela, geste, intonacija glasa i druge neverbalne komunikacijske komponente doprinose širem i dubljem razumijevanju poruke koju pojedinac želi prenijeti. One mogu odražavati stav, raspoloženje i osjećaje te pružiti informacije koje su važne za tumačenje komunikacije. Neverbalni znakovi imaju različite funkcije u komunikaciji. Mogu služiti za naglašavanje verbalne poruke, izražavanje stava prema sugovorniku, zamjenu verbalne poruke ili praćenje

izrečenog. Kombinacija verbalnih i neverbalnih elemenata omogućuje potpunije razumijevanje poruke koju pojedinac želi prenijeti. Korištenje glasa, dakako ima važnu ulogu u komunikaciji. Ton glasa, intonacija, ritam te drugi vokalni elementi mogu prenijeti emocionalni sadržaj te pružiti dodatne informacije. Pravilna upotreba glasa može pomoći u izgradnji učinkovite komunikacije i održavanju kvalitetnih međuljudskih odnosa. Međutim, postoje i mnogi čimbenici koji mogu dovesti do smetnji i oštećenja glasa. Neki od tih čimbenika uključuju prenaprezanje glasnice, pušenje, stres, lošu prehranu, bolesti itd. Ti čimbenici rizika i stresori mogu utjecati kako na neprofesionalne korisnike glasa, tako i na elite i glasovne profesionalce. Također, postoji nekoliko razloga zašto neki ljudi ne pridodaju važnosti zdravlju svog glasa. To može uključivati nedostatak interesa za zdravlje glasa, percepciju glasa kao manje važnog aspekta komunikacije ili čak nedostatak obrazovanja i svijesti o problemima vezanim uz glas. Zaključno tome, važno je educirati ljude o važnosti očuvanja glasa kako bi se smanjili rizici i stresori koji mogu utjecati na glas. Bez obzira na profesionalnu ili neprofesionalnu upotrebu glasa, svi mogu imati koristi od informiranja o pravilnoj tehnici govora, prevenciji smetnji glasa i očuvanja zdravlja glasnice. S druge strane, izloženost televiziji, računalima, mobitelima može imati utjecaj na razvijanje djetetovog govora. Važno je uzeti u obzir mnoge faktore, uključujući vrstu sadržaja i količinu vremena provedenog pred ekranom. Nadalje, što se tiče medija, utjecaj medija ima pozitivne i negativne strane na razvoj govora kod djeteta. Kvalitetne televizijske emisije kao što su crtani dokumentarni filmovi, poput „Ulica Sezam“, „Teletubbies“, „Dora istražuje“ i sl. mogu potaknuti dječju radoznalost, proširiti njihov rječnik i motivirati ih na slušanje i istraživanje novih saznanja. Također, takvi sadržaji mogu pružiti djeci priliku da nauče o drugim kulturama i čak da steknu osnove stranih jezika. Međutim, prekomjerna izloženost medijima, poput dugotrajnog gledanja televizije ili provođenja previše vremena na mobitelima, može smanjiti mogućnost socijalne interakcije, što je također važno za razvoj govora i komunikacijskih vještina. Stoga je važno da roditelji i skrbnici budu svjesni pozitivnih i negativnih strana medija te da usmjere djetetovu medijsku izloženost prema kvalitetnim sadržajima koji potiču razvoj govora i razvoj komunikacijskih vještina. Stoga se preporučuje ograničavanje vremena provedenog pred ekranom te osiguravanje kvalitetnih sadržaja koji potiču dječju kreativnost, radoznalost i socijalnu interakciju. Također, važno je osigurati dovoljno vremena za

igru, razgovor i aktivnosti izvan ekrana kako bi se pokrenuo cjelovit razvoj djeteta, uključujući govor i komunikacijske vještine.

10. Literatura

1. Apel, K., Masterson, J.J. (2004.) – *Jezik i govor od rođenja do šeste godine*. Velika Gorica – Planet Zoe d.o.o.
2. Apps, J. (2009.) – *Moć glasa*. Lekenik, Ostvarenje do.o.o.
3. Babić, S., Brozović, D., Moguš, M., Pavešić, S., h, I., Težak, S. (1991.) – *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb – HAZU, Nakladni zavod
4. Benc Štuka, N. (2010.) – *Kako dijete govori*. Lekenik – Ostvarenje d.o.o
5. Heđever, M. (2012.) – *Osnove fiziološke i govorne akustike*. Skripta za kolegij Govorna akustika za studente logopedije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu
6. Horga, D., Liker, M. (2016.) – *Artikulacijska fonetika*. Zagreb – Ibis grafika d.o.o
7. Kovačić, G., Buđanovac, A. (2000.) – Vokalna higijena: Koliko o njoj znaju (budući) vokalni profesionalci? Časopis: Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, vol. 36, br. 1, str. 37-61
8. Pletikos, E. (2018.) – *Glas – Presentacija za kolegij Kultura govora za studente medija i kultura društva u Dubrovniku* (https://fonet.ffzg.unizg.hr/pletikos/predav-kultura_gov/2_Glas-fonacija.pdf)
9. Poplašen, D. (2014.) – Vokalni noduli ili ćvorići glasnica – profesionalna bolest. Časopis: Sigurnost: Časopis za sigurnost u radnoj i životnoj okolini, Vol. 56 No. 3, 2014., str. 261-263
10. Posokhova, I. (1999.) - *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Lekenik – Ostvarenje d.o.o.
11. Posokhova, I. (2005.) – *Izgovor: kako ga poboljšati*. Lekenik – Ostvarenje d.o.o.
12. Stančić, V., i Ljubešić, M. (1994.) – *Jezik, govor, spoznaja*. Zagreb – Hrvatska sveučilišna naklada
13. Starc, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). – *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*
14. Škarić, I. (1988.) – *Govorne poteškoće i njihovo uklanjanje*. Zagreb – Mladost.
15. Škarić, I., Varošaneć – Škarić, G. (1994.) – Časopis: *Skupna slika govora Hrvatske televizije, GOVOR XI, 2*, str. 1-14

16. Škarić, I. (2000.) – *Temeljci suvremenoga govorništva*. Zagreb – Školska knjiga
17. Varošanec – Škarić, G. (1996.) – Glasovi radio – televizijskih spikera na temelju njihova dugotrajnog i prosječnog spektra. Časopis: *GOVOR XI* (1994), I, str. 27-40
18. Varošanec – Škarić, G. (2005.) – *Timbar*. Zagreb – FF Press

Slikovni materijal:

Slika 1. *Govorni organi* – (<https://hr.wikipedia.org/wiki/%C5%BDdrijelo>, pristupljeno 18.05.2023.)

Slika 2. *Građa larinksa* – Babić, S., Brozović, D., Moguš, M., Pavešić, S., Škarić, I., Težak, S. (1991.) – Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika, 18.05.2023.

Slika 3. *Polip* – Elenmari Pletikos – Glas (2018.), pristupljeno 19.05.2023.

Slika 4. *Vokalni nodul* – Elenmari Pletikos – Glas (2018.), pristupljeno 19.05.2023.

Tablica 1. *Dob pojave ispravnog izgovora glasova (u godinama)* – Posokhova, I. (1999.) Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece

11. Sažetak

Govor je komunikacijski proces kojim ljudi izražavaju svoje misli, ideje, osjećaje i informacije. Također, sposobnost je koju ljudi koriste za prenošenje informacija i uspostavljanje komunikacije s drugima. Međutim, usvajanje govora događa se spontano. Dobro zdravlje, dobro razvijeni govorni organi, dobar intelektualni razvoj, dobar sluh i dobro okruženje samo su neki od preduvjeta za razvoj govora. Nadalje, glas je jedini glas koji može proizvesti zvuk i riječ u isto vrijeme, važan je element komunikacije i daje mnogo informacija o osobi. Glas predstavlja spol, dob, zdravlje, temperament, osjećaje, raspoloženje itd. Osnovne karakteristike glasa su ton, intenzitet i boja. Prvi zvuk koji se javlja u bebinom životu je plač. Kasnije glas postaje jasniji jer beba počinje izgovarati glasove uz pomoć vokalnog organa. U tvorbi glasa i riječi sudjeluju grkljan, nosna šupljina, usna šupljina, ždrijelo, dišni mišići, prsni koš, kralježnična i zdjelična kost te cjelokupni dišni sustav te mišići vrata i lica. Sastav ovih struktura utječe na glasnoću, visinu, boju i raspon glasa, stvarajući osobnost glasa svake osobe. Međutim, mogu se uzrokovati i poremećaji glasa i govorne smetnje. Poremećaji glasa utječu na ljude na različite načine. Učinci poremećaja mogu ovisiti o dobi, zanimanju i mnogim drugim čimbenicima. Govornicima se nazivaju osobe čiji posao zahtijeva stalnu upotrebu glasa, odnosno glas im je osnovno sredstvo profesionalnog djelovanja. Među njima su glumci, odgojitelji, učitelji, svećenici, političari i pjevači amateri. Također, može se reći da su oni najpodložnija skupina ljudi za razvoj različitih poremećaja glasa. No, kako bi sačuvali svoj glas potrebno je imati dovoljno znanja o vokalnoj higijeni. „Vokalna higijena glasa, kao dio vokalne edukacije, uključuje brigu za glas, a započinje osvještavanjem i uočavanjem faktora koji utječu na glas i to onih čiji je utjecaj negativan.“ (Kovačić i Buđanovac, 2000: 37). Osim toga, u radu je opisan utjecaj medija na govor te učinci govora tijela na komunikaciju. Neverbalna komunikacija ili govor tijela odražava emocionalno stanje osobe, događa se nesvjesno i nadopunjuje verbalnu komunikaciju.

Ključne riječi: glas, slojevi glasa, izgovor glasa, mediji, vokalna, higijena, govor tijela

12. Summary

People convey their thoughts, ideas, feelings, and facts through speech, which is a kind of communication. It is a skill that people can use to communicate with others and spread information. However, language learning occurs haphazardly. Language development requires a number of requirements, including adequate health, well-developed speech organs, strong cerebral development, good hearing, and a healthy environment. The voice is a crucial component of communication and reveals a lot about a person because it is the only voice that can make both a sound and a word at the same time. The voice stands for things like gender, age, fitness, temperament, emotions, and mood. Tone, intensity, and color are the three fundamental aspects of voice. Crying is a baby's first sound that they make. As the baby learns to pronounce sounds with the aid of the vocal organ, the voice eventually grows clearer. Voice and speech are created by the larynx, nasal cavity, oral cavity, pharynx, respiratory muscles, chest, spinal, and pelvic bones, as well as the complete respiratory system and the muscles of the neck and face. Each person's voice has a distinct personality due to the way these structures interact to determine a person's voice's volume, pitch, color, and range. However, it may result in speech difficulties and vocal abnormalities. People are affected differently by voice issues. Age, profession, and a host of other characteristics can all affect how the disorder manifests itself. People who work as speakers must constantly use their voice, making it their primary tool for doing their jobs. Actors, educators, teachers, priests, politicians, and amateur singers are a few among them. Additionally, they might be stated to be the group most prone to developing certain vocal abnormalities. You must have sufficient knowledge about vocal hygiene, though, in order to protect your voice. "Vocal hygiene of the voice, as a part of vocal education, includes care for the voice, and it begins with awareness and observation of factors that affect the voice, including those whose influence is negative." (Kovačić and Buđanovac, 2000: 37). The article also examined how language is influenced by the media and how body language affects communication. Body language, also known as nonverbal communication, supports verbal communication by reflecting a person's emotional state and occurring unintentionally.

Key words: voice, layers of voice, voice pronunciation, color, media, vocal hygiene, body language